

ՇՐՋԱԿԱ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՆԱԽԱՐԱՐ

Հ Ր Ա Մ Ա Ն

«11» «հունիսի» 2026 թվական N° 179-Լ

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ՆՇԱԳՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ՆԵՐԿԱՌՈՒՑԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ ՍԱՀՄԱՆԵԼՈՒ ԵՎ ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԵՎ ԻՆՍՏԻՏՈՒՑԻՈՆԱԼ ԶԵԿՈՒՅՑԻ ՄՇԱԿՄԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԵԼՈՒ ՄԱՍԻՆ

Ղեկավարվելով «Կլիմայի մասին» օրենքի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 16-րդ կետով, 21-րդ հոդվածի 1-ին մասով, ի կատարումն վարչապետի 2018 թվականի հունիսի 11-ի N745-Լ որոշման 18-րդ կետի 20-րդ ենթակետի և հիմք ընդունելով «Հայաստանի Հանրապետության բյուջետային համակարգի մասին» ՀՀ օրենքի 21-րդ հոդվածի 1-ին մասը.

Հ Ր Ա Մ Ա Յ ՈՒ Մ Ե Մ՝

1. Հաստատել հանրային կլիմայական ծախսերի նշագրման գործընթացը բյուջետային գործընթացում ներկառուցելու կարգը՝ համաձայն հավելվածի:
2. Կլիմայական քաղաքականության վարչության պետին՝
 - 1) բյուջետային գործընթացն սկսելու մասին վարչապետի որոշմամբ նախատեսված ժամկետներում ապահովել՝
 - ա. հայտատու մարմիններից ստացված բյուջետային ծրագրերի միջոցառումների և կլիմայի նշագրման առաջարկների վերլուծությունը և դրանց վերաբերյալ դիրքորոշման ներկայացումը համապատասխան հայտատու մարմին.

բ. շրջակա միջավայրի նախարարության բյուջետային ծրագրերի միջոցառումների և կլիմայի նշագրման վերաբերյալ տեղեկատվության ներկայացումը ֆինանսների նախարարություն:

2) մինչև ընթացիկ տարվա հունիսի 20-ն ապահովել նախորդ տարվա հանրային կլիմայական ծախսերի և ինստիտուցիոնալ զեկույցի մշակումը:

3. Կլիմայի փոփոխության հարցերով խորհրդի (խորհուրդ) քարտուղարությանը՝ մինչև ընթացիկ տարվա օգոստոսի 20-ն ապահովել հանրային կլիմայական ծախսերի և ինստիտուցիոնալ զեկույցի ներկայացումը և քննարկումը խորհրդի նիստում:

Հ. ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

6/11/2026

X

ՀԱՄԲԱՐԶՈՒՄ ՄԱԹԵՎՈՍՅԱՆ

Signed by: MATEVOSYAN HAMBARDZUM 2809920230

Երևան

Հավելված

Շրջակա միջավայրի նախարարի
2026 թվականի հունվար « 11 » N 179-Լ հրամանի

**ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ՆՇԱԳՐՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՅԸ ԲՅՈՒՋԵՏԱՅԻՆ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ՆԵՐԿԱՌՈՒՑԵԼՈՒ ԿԱՐԳԸ**

I. ՆԵՐԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԿԱՐԳԻ ՆՊԱՏԱԿԸ

1. Սույն կարգի նպատակն է ուղղորդել պետական կառավարման համակարգի մարմիններին բյուջետային գործընթացի շրջանակներում պետական բյուջեի կլիմայական ծախսերի նշագրման գործընթացում՝ սահմանելով գործընթացի յուրաքանչյուր փուլում պետական մարմինների կողմից կլիմայի փոփոխությանն (այսուհետ՝ ԿՓ) առնչվող բյուջետային ծրագրերի և միջոցառումների նույնականացման, դասակարգման և համապատասխան ծախսերի գնահատման համար անհրաժեշտ քայլերը և տրամաբանությունը:

2. Կարգը չի փոխարինում ֆինանսների նախարարության կողմից պետական մարմիններին տրամադրվող ՄԺԾԾ և բյուջետային հայտերի կազմման մեթոդական ցուցումներին կամ այդ ոլորտում գործող այլ իրավական ակտերին, այլ լրացնում է դրան՝ ԿՓ առնչվող ծախսերի մասով: Սույն կարգը կիրառելի է բյուջետային բոլոր ծրագրերի և միջոցառումների համար:

II. ԲՅՈՒՋԵԻ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՆՇԱԳՐՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿԸ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄԸ

3. Բյուջեի կլիմայական նշագրումը բյուջետային համակարգում ԿՓ մեղմման և հարմարվողականության հետ կապված քաղաքականության միջոցառումների և դրանց շրջանակներում իրականացվող կլիմայական ծախսերի նույնականացման և չափման գործընթաց է, ինչը հնարավորություն է տալիս գնահատել և մշտադիտարկել այդ ծախսերը:

4. Բյուջեի կլիմայական նշագրման (այսուհետ՝ ԲԿՆ) նպատակն է նույնականացնել, քարտեզագրել տարբեր գերատեսչությունների կողմից ոլորտային զարգացման ծրագրերի շրջանակներում իրականացվող այն բյուջետային միջոցառումները և ծախսերը, որոնք միտված են կամ նպաստում են ԿՓ մեղմման և հարմարվողականության քաղաքականությունների նպատակներին և որպես գործընթացի արդյունք՝ գնահատել ԿՓ-ին առնչվող պետական բյուջետային ծախսերի մեծությունը:

5. Բյուջետային գործընթացում ԲԿՆ համակարգային կիրառումը թույլ է տալիս.

1) բյուջետային հատկացումները համապատասխանեցնել ԿՓ քաղաքականության առաջնահերթություններին՝ ԿՓ հարցերը ներառելով պլանավորման և բյուջետավորման համակարգում.

2) կլիմայական ծախսերի վերաբերյալ տեղեկատվության բացահայտման միջոցով բարձրացնել կլիմայական ծախսերի և արդյունքների վերաբերյալ հաշվետվողականությունը և թափանցիկությունը.

3) միջազգային հանձնառությունների համատեքստում ապահովել կլիմայի ֆինանսավորման վերաբերյալ հաշվետվողականությունը:

III. ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

6. Սույն կարգում օգտագործվող հիմնական հասկացությունները և դրանց սահմանումները ներկայացված են ստորև.

1) **մեղմում**՝ տեխնիկական և տեխնոլոգիական լուծումների ամբողջություն՝ ուղղված ջերմոցային գազերի արտանետումների կրճատմանը կամ կլանիչների ընդլայնմանը կամ զարգացմանը.

2) **հարմարվողականություն**՝ կլիմայի փաստացի և կանխատեսվող փոփոխությանը հարմարվելու կարողություն՝ վնասները նվազեցնելու, անբարենպաստ հետևանքները մեղմելու և հնարավորություններից օգտվելու համար.

3) **կլիմայի փոփոխությանն առնչվող միջոցառումներ (կլիմայական միջոցառումներ)**՝ բյուջետային ծրագրերի շրջանակներում իրականացվող միջոցառումներ, որոնք ուղղակիորեն միտված են կամ նպաստում են կլիմայի փոփոխության մեղմմանը կամ հարմարվողականության բարձրացմանը.

4) **կլիմայի փոփոխությանն առնչվող բյուջետային ծախսեր (կլիմայական ծախսեր)**՝ բյուջետային ծրագրերի/միջոցառումների շրջանակներում իրականացվող ծախսեր, որոնք միտված են կամ նպաստում են կլիմայի փոփոխության մեղմմանը կամ հարմարվողականության բարձրացմանը.

5) **բյուջեի կլիմայական նշագրում**՝ կլիմայի փոփոխության մեղմման, հարմարվողականության, կորստի և վնասի հասցեագրման ծրագրերի ուղղությամբ պետական բյուջեից կատարված ու կատարվելիք ծախսերի հատկորոշում և դասակարգում.

6) **կլիմայական ծախսերի դասակարգիչ**՝ կլիմայի փոփոխությանն առնչվող բյուջետային ծախսերի նույնականացման, խմբավորման և ներկայացման նպատակով կիրառվող դասակարգում.

7) **կլիմայական դասիչ**՝ հինգ նիշից բաղկացած թվային կոդավորման համակարգ.

8) **կլիմայական դասիչի քաղաքականության բաղադրիչ**՝ հինգ նիշից բաղկացած կլիմայական դասիչի առաջին երեք նիշերի ամբողջություն: Ներկայացնում է տվյալ միջոցառման՝ կլիմայի փոփոխության ազդեցության ուղղությունը, ոլորտը և ենթաօլորտը.

9) **կլիմայական դասիչի կլիմայական փոփոխությանն առնչության մակարդակն արտահայտող բաղադրիչ**՝ հինգ նիշից բաղկացած կլիմայական դասիչի վերջին երկու նիշերը ներկայացնում են առնչության մակարդակը, ինչպես նաև համապատասխան կշիռը.

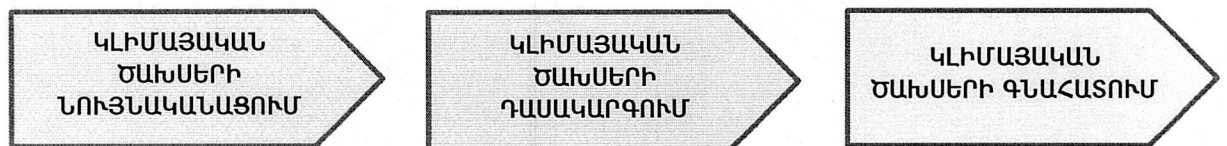
10) **կլիմայական ծախսերի գործակից/կշիռ**՝ թվային գործակից, որն արտահայտում է կլիմայական ծախսերի մասնաբաժինը կլիմայի փոփոխությանն առնչվող միջոցառման ընդհանուր ծախսերում:

IV. ԲՅՈՒՋԵԻ ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ՆՇԱԳՐՄԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՆԿԱՐԱԳԻՐԸ

7. Բյուջետային ծրագրերի միջոցառումների՝ ԿՓ առնչությունը և դրա մակարդակը որոշվում է սույն մեթոդաբանության հիման վրա՝ ԲԿՆ իրականացնող անձի/փորձագետի մասնագիտական դատողություններով, որոնք պետք է հիմնվեն և հիմնավորվեն բյուջետային ծրագրի/ միջոցառմանն առնչվող պաշտոնական փաստաթղթերում (իրավական ակտեր, ռազմավարական փաստաթղթեր, բյուջետային փաստաթղթեր (այդ թվում՝ ծրագրերի անձնագրեր), պայմանագրեր և այլն) առկա տեղեկատվությամբ:

8. ԲԿՆ գործընթացը բաղկացած է հետևյալ փուլերից (քայլերից).

Գծապատկեր 1. ԲԿՆ գործընթացի քայլերի հաջորդականությունը

1) Կլիմայական ծախսերին առնչվող միջոցառումների **նույնականացման** փուլում բացահայտվում են այն միջոցառումները, որոնք պետք է անցնեն ԲԿՆ գործընթացի 2-րդ և 3-րդ փուլերով և որոնց համար պետք է որոշվեն ԿՓ առնչության մակարդակը՝ որոշակի կշռի կամ գործակիցի սահմանման միջոցով.

2) Կլիմայական ծախսերին առնչվող միջոցառումների **դասակարգման** փուլում բացահայտվում է յուրաքանչյուր միջոցառման առնչության ուղղությունը, ԿՓ առնչության կամ ազդեցության մակարդակը և վերջինիս համապատասխանող կշիռը: Նշված դասակարգումն արտահայտվում է կլիմայական դասիչի մեջ, որն էլ ցույց է տալիս տվյալ միջոցառմանը համապատասխանող կշռի մեծությունը.

3) Կլիմայական ծախսերի **գնահատման** փուլը բյուջետային միջոցառումների հատկացումների կամ ծախսերի փաստացի մեծությունների և դասակարգման միջոցով դրանց տրված համապատասխան կշիռների համադրությամբ իրականացվող գործողություն է, ինչի արդյունքում ձևավորվում է կլիմայական ծախսերի գնահատականը: Վերջինիս միջոցով հնարավոր կլինի նաև հաշվարկել կլիմայական ծախսերի գործակիցը կամ դրանց կշիռն ընդհանուր բյուջետային ծախսերի մեջ:

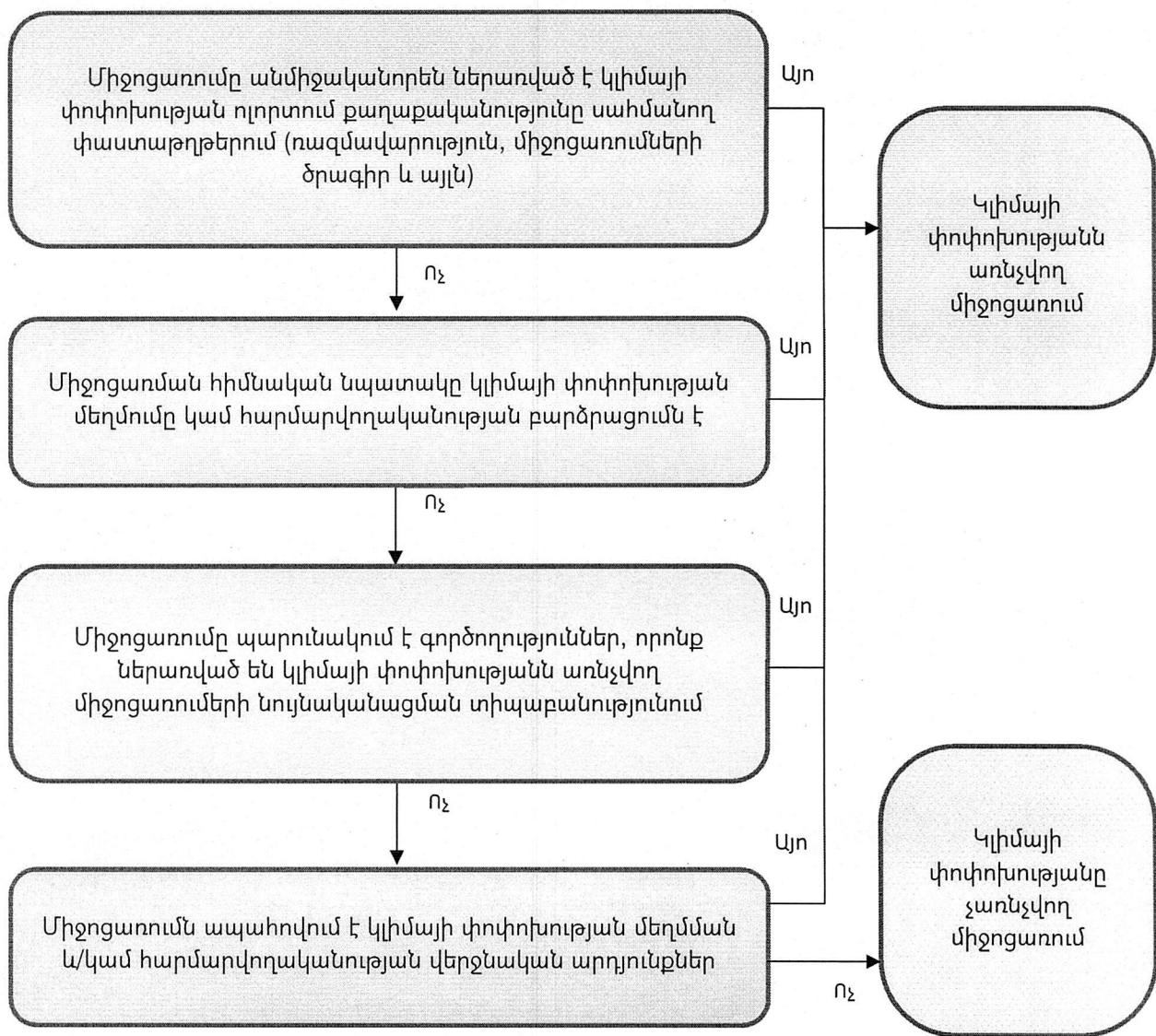
9. Նշված փուլերին համապատասխան՝ կարգը բաղկացած է 3 մասից, որոնցից յուրաքանչյուրը ներկայացվում են տվյալ փուլի նպատակներին և տրամաբանությանը համապատասխանող աղյուսակներով (դասակարգումներով) և հարցաշարերով, որոնք հանդիսանում են կիրառական գործիքներ ԲԿՆ իրականացնելու համար:

V. ՄԱՍ 1. ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ՆՈՒՅՆԱԿԱՆԱՑՈՒՄ

10. Սկզբնական նույնականացումը նպատակ ունի բացահայտել այն միջոցառումները, որոնք առնչություն ունեն ԿՓ հետ, մասնավորապես՝ ունեն ԿՓ մեղմման կամ ԿՓ նկատմամբ հարմարվողականության բարձրացման հատկանիշներ:

11. Սույն կարգի հաջորդ մասերում ներկայացված քայլերի և գործողությունների միջոցով կբացահայտվեն այդ միջոցառումների գծով ԿՓ առնչության ուղղությունը, մակարդակը, կխմբավորվեն ըստ առնչության մակարդակի առանձին խմբերում և կվերագրվեն համապատասխան կշիռներ, որոնք կօգտագործվեն կլիմայական բյուջետային ծախսերի գնահատման համար:

Գծապատկեր 2. ԲԿՆ գործընթացի քայլերի հաջորդականությունը

12. ԿՓ առնչվող միջոցառումների բացահայտման համար անհրաժեշտ է օգտվել հաջորդիվ ներկայացված նույնականացման հարցաշարից (Հարցաշար 1.):

Հարցաշար 1. Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող միջոցառումների նույնականացում

1) Արդյո՞ք միջոցառումն անմիջականորեն ներառված է կլիմայի փոփոխության ոլորտում քաղաքականությունը սահմանող առանցքային փաստաթղթերում (տես Ծանոթագրություն 1, կետ 1):

այո

ոչ

2) Արդյո՞ք միջոցառման նպատակների շարքում նշվում է (տես Ծանոթագրություն 1, կետ 2) կլիմայի փոփոխության մեղմումը կամ կլիմայի փոփոխությանը հարմարվողականության մակարդակի բարձրացումը:

այո

ոչ

3) Արդյո՞ք միջոցառումը պարունակում է գործողություններ, որոնք ներառված են կլիմայի փոփոխությանն առնչվող միջոցառումների նույնականացման տիպաբանությունում (տես Ծանոթագրություն 1, կետ 3):

այո

ոչ

4) Արդյո՞ք միջոցառումն ազդում է կլիմայի փոփոխության մեղմման և/կամ հարմարվողականության վերջնական արդյունքների վրա:

այո

ոչ

Այն միջոցառումները, որոնց համար վերը նշված բոլոր հարցերի պատասխանները բացասական են, համարվում են կլիմայի փոփոխությանը առնչություն չունեցող միջոցառումներ, հետևաբար, դրանք չեն ներառվի ԲԿՆ հետագա աշխատանքներում: Այդ ծախսերին ԲԿՆ ենթատեքստում կվերագրվի 0% կշիռ:

Ծանոթագրություն 1.

1) Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող քաղաքականության առանցքային փաստաթղթերն են (այդ թվում՝ դրանց մեջ կատարված փոփոխությունները և լրացումները).

- Փարիզյան համաձայնագրի ներքո Հայաստանի Հանրապետության 2026-2035 թվականների Ազգային մակարդակով սահմանված հանձնառությունները և դրա իրականացման ծրագիրը,
- Հայաստանի Հանրապետության ջերմոցային գազերի ցածր արտանետումներով զարգացման երկարաժամկետ ռազմավարությունը (մինչև 2050 թվական),
- Կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության ազգային գործողությունների ծրագիրը:

2) Բյուջետային ծրագրի նպատակը սահմանվում է «Պետական բյուջեի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքում: Ծրագրում ներառված միջոցառումներն ուղղվում են նույն նպատակին: Սույն հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է օգտագործել Ազգային ժողովի կողմից հաստատված վերջին (նախորդ տարվա) «Պետական բյուջեի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքը:

Օրինակ, 2026թ. պետական բյուջեի բյուջետային հայտերի կազմման ընթացքում ԲԿՆ իրականացման համար նշված հարցին պատասխանելու համար անհրաժեշտ է օգտագործել 2025թ. պետական բյուջեի վերը նշված հավելվածում տվյալ միջոցառման համար նույն ծրագրի մակարդակով նշված նպատակը:

3) Աղյուսակ 1-ը ներկայացնում է ԿՓ առնչվող գործողությունների տիպաբանությունը, որն անհրաժեշտ է օգտագործել հարցաշար 1-ի 3-րդ հարցին պատասխանելու համար: Այն ներկայացնում է միջոցառումների լայն շրջանակ, որոնք դասակարգված են՝ ըստ ԿՓ առնչության ուղղության, ոլորտի, ենթաոլորտի (քաղաքականության ուղղության) և նպատակի: Գործողությունների օրինակների նկարագրությունը ներառում է նաև բացատրություն, թե ինչպիսի ազդեցություն է ակնկալվում տվյալ գործողության իրականացումից, ինչը թույլ է տալիս նույն տրամաբանության մեջ դիտարկել նաև տիպաբանության մեջ չներառված միջոցառումներ, որոնք կարող են ի հայտ գալ հետագայում:

Աղյուսակ 1. Կլիմայի փոփոխության մեղմման և հարմարվողականության գործողությունների տիպաբանություն

ՄԵՂՄՈՒՄ			
Քաղաքականության ոլորտ	Նպատակ	Քաղաքականության ուղղություն	Գործողությունների օրինակներ
Էներգետիկա	Էներգիայի արտադրության մեջ արտանետումների կրճատում	Վերականգնվող էներգիա	Քամու էներգիա, արեգակի էներգիա, կենսաէներգիա, հիդրոէներգետիկան և երկրաջերմային էներգիա, եթե դրանք նվազեցնում են արտանետումները՝ ինչպես էներգացանցի ներսում, այնպես էլ ցանցից դուրս և սեփական կարիքների համար արտադրված էներգիայի սպառում
		Էներգաարդյունավետ ջերմակայան	Համակցված արտադրության օբյեկտներ, գործող ջերմակայանների էներգաարդյունավետության բարելավում
		Ածխածնի կլանում, օգտագործում և պահպանում	Էներգիայի արտադրության աղբյուրներից ածխածնի կլանման, օգտագործման և պահպանման հետ կապված հետազոտական, մշակման և տեղակայման աշխատանքներ
Էներգիայի փոխանցում և բաշխում	Էլեկտրաէներգետիկ համակարգում	Նոր, ընդլայնված և կատարելագործված փոխանցման և բաշխման համակարգեր, արդիականացված փոխանցման և բաշխման համակարգեր, որոնք նվազեցնում են կորուստները և /կամ բարելավում են ցանցի կայունությունը. էլեկտրաէներգիայի պահպանման համակարգեր (մարտկոցներ, պոմպային պահեստներ և այլն), խելացի ցանցեր	

		Գազի տեղափոխում, պահեստավորում և բաշխում	Գազամատակարարման համակարգում կորուստների նվազեցում
		Էներգիայի սպառման ոլորտում	Վերականգնվող էներգիայի անհատական համակարգերի տեղադրում, արևային ջրատաքացում, ջերմային պոմպերով ջեռուցում, կենսաէներգիայից ստացված ջերմություն (եթե կայուն աղբյուր է): Գազաֆիկացում և էներգիայի այլ աղբյուրների փոխարինում: Օգտակար էներգիայի արտադրության արդյունավետության բարձրացում:
Տրանսպորտ	Տեղափոխման հետ կապված արտանետումների նվազեցում	Քաղաքային տրանսպորտ	Քաղաքային նոր հանրային տրանսպորտ (էլեկտրատրանսպորտ՝ մետրո, տրոլեյբուս, տրամվայ և այլն), ակտիվ տրանսպորտ (հետիոտն և հեծանվային տեղաշարժի խթանում), զանգվածային տարանցիկ տրանսպորտային միջոցների փոխարինում ավելի արդյունավետ կամ ավելի ցածր ածխածնային վառելիք օգտագործող այլընտրանքներով, նոր հանրային տրանսպորտային փոխադրամիջոցների ներդրում, որոնք արտանետումների գոյություն ունեցող ստանդարտների համեմատ ավելի արդյունավետ են
		Միջքաղաքային տրանսպորտ	Բարելավումներ կամ ենթակառուցվածքների նոր կարողություններ, որոնք ապահովում են ճանապարհային (կամ օդային) երթևեկությունից անցում դեպի երկաթուղային, ավտոբուսային երթևեկության միջոցների, շարժակազմի փոխարինում ավելի արդյունավետ կամ ավելի ցածր ածխածնային վառելիք օգտագործող այլընտրանքներով. նոր շարժակազմի ներդրում, որը գերազանցում է արտանետումների առկա ստանդարտները
		Վառելիք և ճանապարհային տրանսպորտային միջոցներ	Ավտոմեքենաների փոխարինում ավելի արդյունավետ կամ ավելի ցածր ածխածնային վառելիք օգտագործող այլընտրանքներով. նոր ավտոմեքենաների ներդրում, որոնք գերազանցում են արտանետումների առկա ստանդարտները. վառելիքի արտանետումային ինտենսիվությունը նվազեցնող վառելիքի ստանդարտների ներդրում
		Տրանսպորտային համակարգի կառավարում	Տրանսպորտի և քաղաքաշինության ինտեգրում, որոնք հանգեցնում են մարդատար ավտոմեքենաների կրճատմանը, օր.՝ բազմամղալ տրանսպորտային հանգույցներ, պահանջարկի կառավարման միջոցառումներ, ինչպիսիք են բարձր տարողունակության տրանսպորտային միջոցների գծերը, առանձնացված գոտիները, վճարների սահմանումը կամ ցածր արտանետումները խթանող այլ ենթակառուցվածքներ

Կառուցված միջավայր	Արտանետումների կրճատումներ՝ պայմանավորված կառուցված միջավայրի կառուցման և օգտագործման եղանակով	Շենքեր	Գործող շենքերում՝ էներգետիկ աուդիտ և էներգախնայողության բարելավման համար նորոգման և վերակառուցման միջոցառումներ, վերականգնվող էներգիայի կայանների ներդրում, էներգիայի կառավարման համակարգերի տեղադրում, սարքերի և սարքավորումների էներգաարդյունավետության բարելավում, այդ թվում՝ լուսավորության և ջեռուցման համար: Նոր կառուցվող շենքերում՝ օրենսդրական չափանիշները գերազանցող շենքերի բարձր արդյունավետ նախագծերի և կառուցման տեխնոլոգիաների օգտագործում), իրավական նորմատիվները գերազանցող նոր սարքերի և սարքավորումների ներդրում:
		Հանրային ծառայություններ	Փողոցային լուսավորության, ջրի մատակարարման և այլ էներգատար կոմունալ ծառայությունների էներգաարդյունավետության բարելավում
		Այլ	Քաղաքաշինության և հողօգտագործման փոփոխություններ՝ ավելի պարփակ օգտագործումը խթանելու համար
Գյուղատնտեսություն	Բուսաբուծության և անասնապահության արտանետումների կրճատում	Հողերի օգտագործում և կառավարում	Գյուղատնտեսական համակարգում միջոցառումներ, որոնք բարելավում են գյուղատնտեսական համակարգերից արտանետումները՝ նպաստելով ածխածնի կլանմանը և պահուստավորմանը, օրինակ՝ ինտենսիվ գյուղատնտեսություն, դեգրադացված հողերի վերականգնում, օգտագործվող ազոտային պարարտանյութերի նվազեցմանն ուղղված միջամտություններ, կայուն կենսազանգվածի և կենսավառելիքի արդյունաբերություն/արտադրություն, սննդի պահեստավորման համակարգերի բարելավում
		Անասուններ	Միջամտություններ, որոնք նվազեցնում են մեթանի կամ ջերմոցային գազերի այլ արտանետումները. օր՝ անասնաբուծական պլանավորումը, կենդանիների կերակրման եղանակների փոփոխությունը, գոմաղբի կառավարումը, խոտհարքների կառավարումը
		Էներգաարդյունավետություն	Ոռոգման և ջրի պոմպային մղման, հողը վարելու և այլ գյուղատնտեսական աշխատանքներում էներգիայի օգտագործման կրճատում, ներառյալ գյուղատնտեսական մեքենաների փոխարինում և արդիականացում
Արդյունաբերություն և արդյունաբերական գործընթացներ	Արդյունաբերական և հովաքցման գործընթացների արտանետումների կրճատում	Էներգաարդյունավետություն	Ավելի արդյունավետ սարքավորումների տեղադրում, առկա օբյեկտներում գործընթացների փոփոխություններ, առկա օբյեկտներում ջերմության կորուստների նվազում, հին օբյեկտների նորով փոխարինում, էներգետիկ աուդիտ
		Ածխածնի կլանում, օգտագործում և պահպանում	Արդյունաբերական ձեռնարկություններում ածխածնի կլանման, օգտագործման և պահպանման հետ կապված հետազոտական, մշակման և տեղակայման աշխատանքներ

		Արդյունաբերական գործընթացներ	Արդյունաբերական գործընթացների բարելավումներ, որոնք հանգեցնում են ցածր CO ₂ արտանետումների, օրինակ՝ ցեմենտի մեջ կլինկերի փոխարինում, այլընտրանքային կլինկերի օգտագործում
		Օդորակում և հովացում	Գլոբալ տաքացման ավելի ցածր ներուժ ունեցող հովացման միջոցների անցում, բնական հովացման մեթոդների ներդրում
Թափոններ	Թափոնների գործածության ընթացքում արտանետումների կրճատում	Կոշտ թափոնների էկոլոգիապես անվտանգ կառավարում	Թափոնից էներգիայի ստացման նախագծեր՝ ուղղված մեթանի որսմանը/այրմանը, թափոնից էներգիայի ստացման նախագծեր, թափոնների անվտանգ գործածության գործողություններ, որոնք նվազեցնում են ջերմոցային գազերի արտանետումները
		Կեղտաջրերի մաքրում	Կեղտաջրերի մաքրման եղանակներ, որոնք նվազեցնում են ջերմոցային գազերի արտանետումները (ապակենտրոնացված համակարգերի փոխարինում կենտրոնացված համակարգերով), կեղտաջրերի տիղմի անաէրոբ քայքայումը
		Գյուղատնտեսական թափոններ	Գյուղատնտեսության կենսաթափոնների հավաքում և օգտագործում (կենսազազ, բիոգազ, կոմպոստ) ներառյալ որպես պարարտանյութ
Հողօգտագործում և անտառտնտեսություն	Արտանետումների կրճատում՝ հողերի օգտագործման օրինաչափությունների փոփոխման և դրանց կառավարման, ինչպես նաև ածխածնի պաշարների ընդլայնման միջոցով ¹	Անտառային տնտեսություն	Անտառապատում, անտառվերականգնում, անտառների պահպանություն և պաշտպանություն, որը նպաստում է ածխածնի պաշարների մեծացմանը (այդ թվում՝ հրդեհների կառավարում), անտառների պահպանման և վերականգնման ծրագրեր, որոնք նվազեցնում են անտառահատումից կամ դեգրադացիայից արտանետումները
		Այլ	Ածխածնի կլանիչ հանդիսացող այլ էկոհամակարգերի պահպանում, կառավարում և վերականգնում
Խաչվող հարցեր	Արտանետումների նվազեցման վերաբերյալ կրթական, հետազոտական աշխատանքների, պլանավորման և քաղաքականության ապահովում	Կրթություն և իրազեկում	ԿՓ մեղմման ուղղությամբ կրթություն և վերապատրաստում
		Քաղաքականություն և կարգավորում	Արտանետումների կրճատումների ապահովման առնչվող ազգային կամ ոլորտային հատուկ քաղաքականություններ, ծրագրեր, կանոնակարգեր. Արտանետումների ՄՀՀ
		Ֆինանսներ	Ածխածնի ֆինանսավորման հետ կապված գործողություններ կամ որոնք այլ կերպ նպաստում են արտանետումների կրճատման հնարավորությունների ֆինանսավորմանը
		Հետազոտություն	Վերականգնվող էներգիայի, էներգաարդյունավետության կամ ցածր ածխածնային տեխնոլոգիաների հետազոտություն

¹ Բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դրանք կապված են գյուղատնտեսական համակարգերի հետ:

ՀԱՐՄԱՐՎՈՂԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Բնական էկոհամակարգեր և կենսաբազմազանության պահպանում	Էկոհամակարգերի և կենսաբազմազանության պահպանում	Անտառներ	Անտառների էկոհամակարգերի պահպանում, անտառային տնտեսության և ագրոանտառատնտեսության զարգացում, անտառների կայուն կառավարում (ուղղված է անտառների կլիմայական դիմակայունության բարձրացմանը), անտառավերականգնման աշխատանքներ
		Բնական էկոհամակարգի պահպանություն	Պահպանվող տարածքների, այդ թվում՝ ազգային պարկերի կառավարում, պահպանում և կայուն օգտագործում
		Պաշտպանություն անապատացումից	Ինվազիվ թփերի մաքրում, ավազային դյունների կայունացում և բուսականության վերականգնման այլ գործողություններ. դեգրադացված հողերի վերականգնման աշխատանքներ
Ջրային ռեսուրսներ	Ջրի արդյունավետ օգտագործում և պաշտպանություն հեղեղումներից	Ջրամատակարարման և ջրահեռացման ապահովում	Նոր ՕԿՁ(օրվա կարգավորիչ ջրամբար)-ների կառուցում, պոմպակայանների հզորության բարձրացում, ջրատար խողովակների փոխարինում, հեղեղումների հետ կապված ռիսկերի նվազեցում, նոր ջրահեռացման համակարգերի կառուցում և հների վերականգնում, ջրամբարների պատվարների անվտանգության աշխատանքներ
		Ջրի որակ	Ջրի որակի բարելավման միջոցառումներ
		Ոռոգման ապահովում	Ոռոգման համակարգերի կառուցում կամ վերականգնում՝ ոռոգման համար մատչելի ջրի ավելացման համար (ավելի արդյունավետ ոռոգմանն ուղղված միջոցառումներ, այսինքն՝ պահանջարկի կողմի փոփոխություններ. առավել մանրամասն ներկայացված է գյուղատնտեսության բաժնում):
		Դրենաժ	Նոր դրենաժների կառուցում և հների վերականգնում, անձրևաջրերի հավաքման և ջրահեռացման համակարգերի կառուցում
		Ջրային ռեսուրսների կառավարում	Հիդրոտեխնիկական կառուցվածքներում կորուստների նվազեցման գործողություններ, ջրախնայող տեխնոլոգիաների ներդրում, ջրի կրկնակի օգտագործում, ջրային ռեսուրսների արդյունավետ օգտագործումը խրախուսող գործողություններ
Գյուղատնտեսություն	Գյուղական համայնքների և գյուղացիական տնտեսությունների վրա ազդեցության և խոցելիության նվազեցում կլիմայական անբարենպաստ պայմանների	Բուսաբուծություն և մշակաբույսերի պաշտպանություն	Մշակաբույսերի տեսակների փոփոխություն/ զարգացում՝ ի պատասխան կլիմայական անբարենպաստ պայմանների. վերահսկվող գյուղատնտեսության զարգացում, օրինակ՝ նոր ջերմոցներ՝ որոնք կմեղմեն կլիմայական անբարենպաստ պայմանները կամ մշակաբույսերը կպաշտպանեն կլիմայական վտանգներից. հողերի դրենաժի բարելավում, հողի բերրիության, պահպանման և հողի ջրի պահպանման միջոցառումներ, օրինակ՝ միջանկյալ մշակաբույսերի մշակում, ագրոտնտեսություն
		Ջրի օգտագործման արդյունավետ	Անցում ոռոգման ավելի արդյունավետ տեխնոլոգիաների (օրինակ՝ կաթիլային ոռոգում), անձրևաջրերի հավաքում

	<p>նկատմամբ և դրանց հարմարվողականության և հաղթահարման կարողությունների ընդլայնում:</p>	<p>տուֆյան բարձրացում</p> <p>Անասուններ</p>	<p>Գյուղացիական տնտեսություններին աջակության միջոցառումներ անասնաբուծության ռազմավարության փոփոխության կամ անասնաբուծական ծրագրերին մասնակցելու ուղղությամբ. անասունների գենետիկ ռեսուրսների շտեմարանների մշակում, պատվաստումների ծրագրեր կլիմայի հետ կապված հիվանդությունների դեմ, անասունների կերակրման և արածեցման գործելաոճերի փոփոխում, անասնաբուծության նշանակության հողատարածքների՝ հողի և ջրի կառավարման բարելավմանն ուղղված գործողություններ. կենդանիների կառավարման համակարգերի ներդրում կամ կարգաբերում, օրինակ՝ համապատասխան ստվերի և ջրի ապահովում կամ գոմային պայմանների բարելավում՝ ջերմային սթրեսի ազդեցությունը նվազեցնելու համար</p>
		<p>Ձկնաբուծություն</p>	<p>Ձկնաբուծական տնտեսությունների գործունեության հետևանքով առաջացած կեղտաջրերի մաքրմանն ուղղված միջոցառումների իրականացում</p>
		<p>Գյուղատնտեսական արտադրանքի վրա հիմնվող գյուղական համայնքների կենսապահովման աջակցություն</p>	<p>Գյուղական բնակիչների համար բերքատվության, սննդի անվտանգության և կենսապահովման և սոցիալական պաշտպանության բարձրացմանն ուղղված գործողություններ (ներառյալ կորցրած բերքի դիմաց սուբսիդիաները, ապահովագրությունը, գյուղական ենթակառուցվածքների վերականգնումը, գյուղական գործունեության տեսակների դիվերսիֆիկացումը), հողագործական տարածքների տեղաշարժում, գյուղական բնակավայրերի տեղափոխում</p>
<p>Բնակավայրեր, ենթակառուցվածքներ և էներգիա</p>	<p>Կլիմայական փոփոխվող պայմանների նկատմամբ քաղաքացիների և ակտիվների վրա ազդեցության և խոցելիության նվազեցում և ծառայությունների շարունակականության ապահովում</p>	<p>Ջրհեղեղներից պաշտպանության ենթակառուցվածք</p> <p>Տրանսպորտ - վտանգների նվազեցում</p> <p>Տրանսպորտ – հաղորդակցության բարելավում</p> <p>Էներգիա</p>	<p>Հեղեղապաշտպան պատվարների, օրինակ՝ պատնեշների, ամբարտակների, ափամերձ պաշտպանության կառուցվածքների կառուցում և շահագործում</p> <p>Երկաթուղիների, ճանապարհների և այլ տրանսպորտային ենթակառուցվածքների արդյունավետության բարելավում՝ կլիմայական ռիսկերը հաղթահարելու համար՝ ջրհեղեղներից պաշտպանություն, ափերի կայունացում, կամուրջների պաշտպանություն, ռիսկերի քարտեզագրում և ակտիվների մոնիթորինգ, արտակարգ գործողությունների պլանների մշակում</p> <p>Ճանապարհային հաղորդակցության և շուկայի հասանելիության բարելավում, հատկապես խոցելի խմբերի համար</p> <p>Հիդրոէներգետիկ օբյեկտների ուժեղացում, ցածր կամ փոփոխական հոսքի պայմանները հաղթահարելու համար հիդրոէներգետիկ օբյեկտների արդիականացում, ամբարտակի պահեստային հզորությունների մեծացում</p>

			<p>Էլեկտրաէներգիայի փոխանցման և տարածման հուսալիության բարձրացում</p> <p>Բաշխվող էներգիայի արտադրության ավելացում</p>
		Շենքեր	Շենքերի դիմակայունության բարձրացում կլիմայական վտանգների նկատմամբ, օրինակ՝ հիմքերի ամրացում՝ ջրհեղեղի ռիսկը նվազեցնելու համար, օդորակման կամ բնական հովացման միջոցների տեղադրում, ապահովագրության մեխանիզմների մշակում
		Թափոններ	Կոշտ կենցաղային թափոնների օբյեկտների հակահեղեղային պաշտպանություն, կոյուղաջրերի ներթափանցման նվազեցմանն ուղղված միջոցառումներ, կանաչ ենթակառուցվածքներ՝ արտահոսքը կրճատելու համար, կոյուղաջրերի մաքրման կայանների շուրջ հեղեղապաշտպան միջոցների տեղադրում, կոյուղու հավաքման համակարգերի ամրապնդում
Մարդու առողջություն	Կանխատեսվող կլիմայի փոփոխության պայմաններում բնակչության առողջության ապահովում	Կլիմայի հետ կապված առողջապահական ծախսեր	Կոնկրետ միջոցառումներ՝ կապված ԿՓ հետևանքով հնարավոր վատթարացման ենթակա հիվանդությունների հետ (ջրի միջոցով փոխանցվող հիվանդություններ, համաճարակաբանական իրավիճակի վերահսկում և ջերմային ալիքներ)
		Առողջապահական ընդհանուր ծախսեր	Առողջապահական ընդհանուր ծախսեր, օրինակ՝ հանրային առողջապահական արշավներ, պատվաստումների ծրագրեր, ահազանգման համակարգեր
Զբոսաշրջություն	Աջակցություն զբոսաշրջությանը, որը նպաստում է լանդշաֆտների պահպանմանը և վերականգնմանը, որոնք օժանդակում են ԿՓ նկատմամբ դիմակայունությանը	Էկոտուրիզմ	Էկոտուրիզմի խթանում
Խաչվող հարցեր	Կրթություն, հետազոտությունների պլանավորում և քաղաքականության ապահովում՝ ուղղված ԿՓ դիմակայունության բարձրացմանը	Աղետների ռիսկի կառավարում	Եղանակի մոնիթորինգի, կանխատեսման և վաղ նախազգուշացման համակարգի կատարելագործում (ներառյալ՝ հարակից SCS համակարգը), արտակարգ իրավիճակների պլանների մշակում, աղետների ռիսկի կառավարման մարմինների այլ գործողություններ
		Կրթություն և իրազեկում	Կլիմայի հետ կապված ռիսկերի և համապատասխան արձագանքների վերաբերյալ իրազեկության բարձրացում
		Քաղաքականություն և կարգավորում	ԿՓ հարմարվողականությանը և դիմակայունությանն առնչվող ազգային կամ ոլորտային հատուկ քաղաքականություններ, ծրագրեր, կանոնակարգեր (դրանց հետ կապված ֆինանսական գործիքներ)

		Հետազոտություն	Կլիմայական մոդելների մշակում, ԿՓ ազդեցության վերլուծություններ, հարմարվողականության լուծումների վերաբերյալ հետազոտություններ
--	--	----------------	--

13. Այս ցանկում սպառիչ ներկայացված չեն ԿՓ-ին առնչվող գործողությունները: Այս ցանկում չներառված գործողությունները ևս կարող են նույնականացվել որպես ԿՓ-ին առնչվող, եթե դրանք համապատասխանում են ԿՓ մեղմման և հարմարվողականության վերոհիշյալ սահմանումներին կամ համահունչ են կլիմայական քաղաքականության նպատակներին և գործողություններին:

VI. ՄԱՍ 2. ԿԼԻՄԱՅԻ ՓՈՓՈԽՈՒԹՅԱՆՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՄԻՋՈՑԱՌՈՒՄՆԵՐԻ ԴԱՍԱԿԱՐԳՈՒՄԸ ԵՎ ԿՈՂՎՈՐՈՒՄԸ

14. Ըստ ԿՓ ուղղությունների բյուջետային միջոցառումները դասակարգվում են երկու խմբերում՝

1) **մեղմման միջոցառումներ** (միջոցառումներ, որոնք նպաստում են մթնոլորտում ջերմոցային գազերի (այսուհետ՝ ՋԳ) արտանետումների կրճատմանը կամ ՋԳ կլանման ընդլայնմանը).

2) **հարմարվողականության միջոցառումներ** (միջոցառումներ /գործողություններ, որոնք ուղղված են նվազեցնելու ԿՓ հետևանքների և կլիմային առնչվող ռիսկերի նկատմամբ մարդու կամ բնական համակարգերի խոցելիության նվազեցմանը՝ պահպանելով կամ բարձրացնելով ԿՓ հետևանքներին հարմարվելու և դիմակայելու կարողությունները):

15. Այս դասակարգումը կիրառվում է բյուջետային գործընթացը ձևավորող փաստաթղթերում և տեղեկատվական համակարգերում ԿՓ առնչվող բյուջետային ծրագրերի և դրանց բաղադրիչների նույնականացման համար:

16. Կլիմայական դասակարգումը բյուջետային ծախսերի ներկայացման (դասակարգման) առանձին և ինքնուրույն տեսակ է: Այն անկախ է բյուջետային ծախսերի այլ դասակարգումներից, այսինքն բյուջետային ծախսերի այլ դասակարգումները չպետք է կանխորոշեն այդ ծախսերի կլիմայական դասակարգումը:

17. Կլիմայական դասակարգչի կիրառման օբյեկտ է հանդիսանում բյուջետային հատկացումների մակարդակը, այսինքն բյուջետային ծրագրի միջոցառումը: **Հետևաբար, կլիմայական դասակարգիչը պետք է կիրառվի և կլիմայական ծախսերը պետք է նույնականացվեն բյուջետային ծրագրերի միջոցառումների մակարդակում:**

18. Տվյալ տարվա բյուջետային գործընթացի շրջանակներում բյուջետային ծրագրի միջոցառման ամբողջ գումարը **պետք է դասակարգվի միևնույն կլիմայական դասիչի ներքո:** Որևէ միջոցառման գծով ծախսերը չպետք է ներկայացվեն/բաշխվեն տարբեր կլիմայական դասիչների ներքո: Այն դեպքերում, երբ հնարավոր չէ միջոցառումը միանշանակ դասակարգել կլիմայական դասակարգման մեկ դասիչի ներքո, այսինքն միջոցառումը

միաժամանակ առնչվում է մեկից ավելի կլիմայական դասիչների հետ, ապա անհրաժեշտ է այն դասել կլիմայական այն դասիչի ներքո, որին համեմատաբար մեծ առնչություն ունի տվյալ միջոցառումը:

19. Ծրագրի և միջոցառման համար սահմանվող կլիմայական դասիչները բացառապես թվային կոդեր են՝ առանց տառերի կամ այլ նշանների կիրառության:

20. **Կլիմայական դասիչը հինգ նիշից բաղկացած թվային կոդավորման համակարգ է:** Այն ունի հետևյալ տեսքը՝ XXXXX, որտեղ X-ը 0-ից 9 միջակայքում գտնվող բնական թիվ է: Կլիմայական դասիչը կազմված է երկու բաղադրիչներից՝ դասիչի առաջին երեք նիշն արտահայտում են կլիմայական քաղաքականության բաղադրիչը, իսկ վերջին երկու նիշը՝ ԿՓ առնչության մակարդակը:

6.1. Կլիմայական դասիչի՝ քաղաքականության բաղադրիչի որոշում

21. Կլիմայական դասիչի քաղաքականության բաղադրիչն արտահայտում է տվյալ միջոցառման շրջանակներում իրականացվող ծախսերի՝ ԿՓ արձագանքման ուղղությունը, կլիմայական ռազմավարական ոլորտը և կլիմայական քաղաքականության ուղղությունը:

22. Վերը բերված տիպաբանության աղյուսակի միջոցով նշված դասիչները ընտրվում են ըստ հետևյալ հայտանիշների՝

- 1) կլիմայական փոփոխությանն արձագանքման ուղղություն կամ ազդեցություն (մեղմում կամ հարմարվողականության բարելավում),
- 2) ոլորտ (օրինակ՝ էներգետիկա, տրանսպորտ, կառուցված միջավայր և այլն),
- 3) ենթաօլորտ կամ միջոցառման քաղաքականության ուղղվածություն (օրինակ՝ վերականգնվող էներգիա, էներգիայի փոխանցում և բաշխում և այլն):

23. Ըստ էության, յուրաքանչյուր միջոցառման դասակարգիչը կազմվում է հետևյալ կերպ.

- 1) **Առաջին նիշը** ցույց է տալիս, թե տվյալ միջոցառումը ԿՓ արձագանքման որ ուղղությանն է պատկանում (**1 նիշը** համապատասխանում է մեղմման ուղղությանը, իսկ **2-ը**՝ հարմարվողականության բարձրացմանը):

Օրինակ

Վեդու ջրամբարի և ոռոգման համակարգի կառուցում միջոցառումը պատկանում է կլիմայի փոփոխության հարմարվողականության բարձրացման խմբին և այս միջոցառման կլիմայական կոդի առաջին նիշը 2 է:

- 2) **Երկրորդ նիշը** համապատասխանում է այն ոլորտին, որտեղ իրականացվելու է միջոցառումը (Աղյուսակ 2):

Աղյուսակ 2. Միջոցառման ոլորտի կամ արձագանքման ուղղության որոշումը

Արձագանքման ուղղություն/ոլորտ		Դասակարգչի նիշը ²
Մեղմում		1
	Էներգետիկա	(1)1
	Տրանսպորտ	(1)2
	Կառուցված միջավայր	(1)3
	Գյուղատնտեսություն	(1)4
	Արդյունաբերություն և արդյունաբերական գործընթացներ	(1)5
	Թափոններ	(1)6
	Հողօգտագործում և անտառտնտեսություն	(1)7
	Խաչվող հարցեր	(1)8
Հարմարվողականության բարելավում		2
	Բնական էկոհամակարգեր և կենսաբազմազանություն	(2)1
	Ջրային ռեսուրսներ	(2)2
	Գյուղատնտեսություն	(2)3
	Բնակավայրեր, ենթակառուցվածքներ և էներգետիկա	(2)4
	Մարդու առողջություն	(2)5
	Զբոսաշրջություն	(2)6
	Խաչվող հարցեր	(2)7

Օրինակ

Վեդու ջրամբարի և ոռոգման համակարգի կառուցում միջոցառումը պատկանում է ջրային ռեսուրսների պահպանության կամ կառավարման ոլորտին, քանի որ այն ենթադրում է առկա ջրային ռեսուրսների օգտագործում գյուղատնտեսական նպատակներով, իսկ ջրամբարի կառուցումը սովորաբար նպատակ է հետապնդում ռեսուրսները պաշարել՝ ինչով նպաստում է դրանց արդյունավետ օգտագործմանը: Հետևաբար, այս միջոցառման կլիմայական դասիչի երկրորդ նիշը կլինի 2 (Ջրային ռեսուրսներ): Այս փուլում ամբողջական դասիչը կունենա 22XXX տեսքը:

- 3) **Երրորդ** նիշը համապատասխանում է ենթաօլորտին, ինչը որոշ դեպքերում կարող է համապատասխանել բյուջեի գործառական դասակարգման խմբին/դասին, իսկ որոշ դեպքերում ծրագրային դասակարգման մեջ ծրագրի և միջոցառման անվանումից կբխի, թե կլիմայական քաղաքականության առումով որ ուղղությանը կամ ենթաօլորտին է պատկանում տվյալ միջոցառումը: Աղյուսակ 2-ում ներկայացված է կլիմայական քաղաքականության բաղադրիչի համար կիրառվող դասիչների ամբողջությունը.

² Ամբողջական դասիչը կազմելիս փակագծերը չեն կիրառվում. այստեղ տրված են դասակարգման սկզբունքն ակնառու ներկայացնելու նպատակով:

Աղյուսակ 3. Կլիմայական դասիչի քաղաքականության բաղադրիչի ներկայացում

Ազդեցություն	Կլիմայական քաղաքականություն		Կլիմայական դասիչ (քաղաքականության բաղադրիչ)
	Ոլորտ	Ուղղություն	
Մեղմում			100
	Էներգետիկա		110
		Վերականգնվող էներգիա	111
		Արտանետումային ցածր հզորություն	112
		Վերականգնվող էներգիայով ջեռուցում և կերակրի պատրաստում	113
		Ավելի ցածր արտանետումներ ջեռուցման և կերակրի պատրաստման արդյունքում	114
		Էներգիայի փոխանցում և բաշխում	115
		Ածխածնի կլանում, օգտագործում և պահպանում	116
	Տրանսպորտ		120
		Քաղաքային տրանսպորտ	121
		Միջքաղաքային տրանսպորտ	122
		Ավիացիա	123
		Վառելիք և ճանապարհային տրանսպորտային միջոցներ	124
		Տրանսպորտային համակարգի կառավարում	125
	Կառուցված միջավայր		130
		Շենքեր	131
		Հանրային ծառայություններ	132
		Այլ	133
	Գյուղատնտեսություն		140
		Հողերի օգտագործում և կառավարում	141
		Անասուններ	142
		Էներգաարդյունավետություն	143
	Արդյունաբերություն և արդյունաբերական գործընթացներ		150
		Էներգաարդյունավետություն	151
		Ածխածնի կլանում, օգտագործում և պահպանում	152
		Արդյունաբերական գործընթացներ	153
		Օդորակում և հովացում	154
	Թափոններ		160
		Կոշտ թափոնների էկոլոգիապես անվտանգ կառավարում	161
		Կեղտաջրերի մաքրում	162
		Գյուղատնտեսական թափոններ	163
	Հողօգտագործում և անտառտնտեսություն		170
		Անտառային տնտեսություն	171
		Այլ	172
	Ինչպիսիք հարցեր		180
		Կրթություն և իրազեկում	181
		Քաղաքականություն և կարգավորում	182
		Ֆինանսներ	183
		Հետազոտություն	184
Հարմարվողականություն			200

Բնական էկոհամակարգեր և կենսաբազմազանություն		210
	Անտառներ	211
	Բնական էկոհամակարգի պահպանություն	212
	Պաշտպանություն անապատացումից	213
Զրային ռեսուրսներ		220
	Ջրամատակարարման և ջրահեռացման ապահովում	221
	Ջրի որակ	222
	Ոռոգման ապահովում	223
	Դրենաժ	224
	Զրային ռեսուրսների կառավարում	225
Գյուղատնտեսություն		230
	Բուսաբուծություն և մշակաբույսերի պաշտպանություն	231
	Ջրի օգտագործման արդյունավետության բարձրացում	232
	Անասնապահություն	233
	Ձկնաբուծություն	234
	Գյուղատնտեսական արտադրանքի վրա հիմնվող գյուղական համայնքների կենսապահովման աջակցություն	235
Բնակավայրեր, ենթակառուցվածքներ և էներգիա		240
	Ջրհեղեղներից պաշտպանության ենթակառուցվածքներ	241
	Տրանսպորտ - վտանգների նվազեցում	242
	Տրանսպորտ - հաղորդակցության բարելավում	243
	Էներգիա	244
	Շենքեր	245
	Թափոններ	246
Մարդու առողջություն		250
	Կլիմայի հետ կապված առողջապահական միջոցառումներ	251
	Առողջապահական ընդհանուր ծախսեր	252
Զբոսաշրջություն		260
	Էկոտուրիզմ	261
Խաչվող հարցեր		270
	Աղետների ռիսկի կառավարում	271
	Կրթություն և իրազեկում	272
	Քաղաքականություն և կարգավորում	273
	Հետազոտություն	274

Օրինակ

Վեդու ջրամբարի և ոռոգման համակարգի կառուցում միջոցառումը պատկանում է ջրային ռեսուրսների ոլորտին, և մասնավորապես, ոռոգման ապահովման ուղղությանը, որի դեպքում դասիչի երրորդ նիշը **3** է: Այս փուլում ամբողջական դասիչը կունենա **223XX** տեսքը: Վերջին երկու նիշի որոշման համար անհրաժեշտ է հետևել կլիմայական դասիչի՝ կլիմայի փոփոխությանն առնչվող բաղադրիչի որոշման փուլի ցուցումներին:

6.2. Կլիմայական դասիչի՝ կլիմայի փոփոխությանն առնչվող բաղադրիչի որոշում

24. Աղյուսակ 4-ում ներկայացված է կլիմայական դասիչի՝ ԿՓ-ին առնչվող բաղադրիչի դասիչները, որոնք աջից ավելացվում են քաղաքականության բաղադրիչի 3 նիշից բաղկացած կոդին:

Աղյուսակ 4. Կլիմայական փոփոխության առնչվող բաղադրիչի դասիչ

Կլիմայի փոփոխության առնչության խումբը	Կշիռը	Կլիմայական դասիչ (առնչության բաղադրիչը)
Ուղղակի առնչություն		10
	Բարձր (100%)	11
	Միջին (90%)	12
	Ցածր (80%)	13
Բարձր առնչություն		20
	Բարձր (75%)	21
	Միջին (65%)	22
	Ցածր (55%)	23
Միջին առնչություն		30
	Բարձր (50%)	31
	Միջին (40%)	32
	Ցածր (30%)	33
Ցածր առնչություն		40
	Բարձր (25%)	41
	Միջին (15%)	42
	Ցածր (5%)	43

25. ԿՓ առնչության բաղադրիչը ցույց է տալիս, թե որքանով է տվյալ միջոցառումը էական ԿՓ արձագանքման տեսանկյունից՝ թե՛ ֆինանսական գնահատականի առումով և թե՛ հայտարարված քաղաքականության մեջ դրա արտացոլման ու կարևորության առումով:

26. Միջոցառումների առնչության որոշման ընթացքում անհրաժեշտ է առաջնորդվել Աղյուսակ 5-ով:

Աղյուսակ 5. Միջոցառման առնչությունը կլիմայի փոփոխությանը

Առնչությունը	Մեղմում	Հարմարվողականություն
Ուղղակի առնչություն	Միջոցառման հայտարարված նպատակներից մեկը ջերմոցային գազերի (ՋԳ) արտանետումների կրճատումն է կամ ՋԳ կլանման ընդլայնումը և դրանով իսկ մթնոլորտում	Միջոցառման հայտարարված նպատակներից մեկը ԿՓ ներկայիս և սպասվող ազդեցությունների, ներառյալ ԿՓ նկատմամբ մարդու կամ բնական համակարգերի խոցելիության նվազեցումն է: Սա իրականացվում է կլիմայական ազդակներին,

	<p>ՁԳ կոնցենտրացիայի կայունացմանը նպաստելը:</p> <p>Օրինակ՝ վերականգնվող էներգիայի զարգացում՝ նպատակ ունենալով կրճատել արտանետումները</p>	<p>շոկերին և փոփոխականությանը հարմարվելու կամ դրանք կլանելու կարողությունների զարգացման, ինչպես նաև դրանց ազդեցության նվազեցմանն ուղղված միջոցառումների միջոցով, ինչի արդյունքում պահպանվում կամ բարձրացվում է համակարգերի դիմակայությունը:</p> <p>Օրինակ՝ կլիմայական երկարաժամկետ կանխատեսումների մշակում</p>
<p>Բարձր առնչություն</p>	<p>Չկա հստակ հայտարարված նպատակ, որ միջոցառումը կնպաստի մթնոլորտում ջերմոցային գազերի կոնցենտրացիայի կայունացմանը, սակայն գոյություն ունի ապացուցելի (միջազգային) փաստարկում, որ տվյալ միջոցառումը միննույն է կնպաստի այդ կայունացմանը: Ավելին, միջոցառումը համահունչ է Փարիզյան համաձայնագրի՝ ջերմաստիճանի վերահսկման ընդհանուր նպատակների հետ:</p> <p>Օրինակներ՝ միջոցառումներ ուղղված էներգաարդյունավետության բարձրացմանը, էլեկտրական հասարակական տրանսպորտի կիրառության մեծացմանը, կամ անտառային պաշարների պաշտպանությունը, որոնք չունեն արտանետումների կրճատման հստակ նպատակադրում</p>	<p>Չկա հստակ հայտարարված նպատակ ԿՓ ազդեցությունների նկատմամբ խոցելիության նվազեցման վերաբերյալ, սակայն տրամաբանորեն ակնկալվում է, որ միջոցառումը կապահովի դա՛ կլիմայական վտանգների ազդեցության կամ վտանգների ինտենսիվության նվազեցման, կամ կոնկրետ կլիմայական վտանգների նկատմամբ խոցելիության նվազեցման միջոցով</p> <p>Օրինակներ՝ ջրի օգտագործման արդյունավետության բարելավման միջոցառումներ, որոնք հատուկ ուղղված են երաշտների նկատմամբ խոցելիության նվազեցմանը, կամ ճանապարհների վերականգնման ծախսեր, որոնք նվազեցնում են ջրհեղեղների նկատմամբ ճանապարհների խոցելիությունը:</p>
<p>Միջին առնչություն</p>	<p>Չկա հստակ հայտարարված նպատակ, որ միջոցառումը կնպաստի մթնոլորտում ջերմոցային գազերի կոնցենտրացիայի կայունացմանը, սակայն գոյություն ունի ապացուցելի (միջազգային) փաստարկում, որ տվյալ միջոցառումը կնպաստի այդ կայունացմանը: Այնուամենայնիվ, կա մտավախություն, որ այդ միջոցառումը չի համապատասխանում Փարիզյան համաձայնագրի ընդհանուր ջերմաստիճանի նպատակին, այն պատճառով, որ գոյություն ունի արտանետումների կրճատման այլընտրանքային տարբերակ, որը թույլ կտա արտանետումների ավելի մեծ կրճատումներ իրականացնել:</p> <p>Օրինակներ՝ գազի միջոցով արտադրվող էլեկտրաէներգիայի արտադրության արդյունավետության բարելավում:</p>	<p>Չկա հստակ հայտարարված նպատակ խոցելիության նվազեցման վերաբերյալ, սակայն միջոցառումը իրականացնում է դա՛ ավելացնելով հաղթահարման կամ հարմարվողականության կարողությունն այնպես, որ անհամաչափորեն ուղղված լինի այն մարդկանց, ովքեր խոցելի են ԿՓ-ի նկատմամբ կամ գտնվում են կլիմայի հանդեպ զգայուն ոլորտներում:</p> <p>Օրինակներ՝ գյուղական տնային տնտեսությունների հաղորդակցության բարելավում կամ նույն խմբի մարդկանց սոցիալական պաշտպանության միջոցառումների ավելացում:</p>
<p>Ցածր առնչություն</p>		<p>Չկա հստակ հայտարարված նպատակ խոցելիության նվազեցման վերաբերյալ, սակայն միջոցառումը իրականացնում է դա՛</p>

		<p>ավելացնելով հաղթահարման կամ հարմարվողականության կարողությունը (դրանք չեն թիրախավորում մարդկանց, որոնք խոցելի են ԿՓ նկատմամբ)</p> <p>Օրինակներ՝ հանրային առողջության օժանդակության կամ հաղորդակցության բարելավման միջոցառումների ծախսեր</p>
--	--	--

Օրինակ

Վեդու ջրամբարի և ոռոգման համակարգի կառուցում միջոցառումը հարմարվողականության բարձրացմանն ուղղված միջոցառում է: Այդուհանդերձ, այն չունի հստակ հայտարարված նպատակ խոցելիության նվազեցման վերաբերյալ, սակայն միջոցառումը նպաստում է դրան՝ ավելացնելով հաղթահարման կամ հարմարվողականության կարողությունը: Հետևաբար, այս միջոցառումը **ցածր** առնչության խմբի միջոցառում է:

27. Կշիռների որոշման գործընթացի ալգորիթմը ներկայացված է գծապատկեր 3-ում:

28. Հարցաշար 2-ում ներկայացված հարցերին պատասխանելու միջոցով կորոշվի տվյալ միջոցառման առնչության խումբը (ուղղակի, բարձր, միջին և ցածր առնչություն ունեցող միջոցառումների խմբեր) և համապատասխան կշիռը (5-100%): Հիմնական պարամետրերը, որոնցից կախված կլինի տվյալ խմբին դասվելը և, հետևաբար, նաև միջոցառմանը տրվող կշիռը, հետևյալներն են.

- 1) ԿՓ արձագանքմանն ուղղված քաղաքականության մաս հանդիսանալը,
- 2) տվյալ միջոցառման հայտարարված նպատակը՝ կլիմայական (խաչվող), թե միջոցառման ծրագրին կամ ոլորտին համապատասխանող,
- 3) մեղմմանը կամ հարմարվողականության բարելավմանն ուղղված լինելը (ընդհանուր առմամբ, մեղմմանն ուղղված միջոցառման ավելի բարձր կշիռ է տրվում),
- 4) ակնկալվող կլիմայական օգուտների մակարդակը՝ էական, չափավոր կամ փոքր,
- 5) մեղմման և հարմարվողականության օգուտների միմյանց չեզոքացնելու կամ համատեղ հանդես գալու փաստը կամ ակնկալիքները:

Հարցաշար 2. Կլիմայի փոփոխության առնչության մակարդակի որոշման և կշիռների որոշման հարցաշար

1. Արդյո՞ք միջոցառումն անմիջականորեն ներառված է կլիմայի փոփոխության ոլորտում քաղաքականությունը սահմանող փաստաթղթերում (ռազմավարություն, միջոցառումների ծրագիր և այլն):

Պատասխան	Առնչության խումբ	Խմբի ներսում կշիռը
1. Այո	Ուղղակի առնչության խումբ	Բարձր (100%)

2. Ոչ	Անցնել հարց 2-ին
-------	------------------

2. Արդյո՞ք միջոցառումն իրականացվում է առաջին հերթին իր կլիմայական նպատակներով (ԶԳ արտանետումների կրճատում կամ կլիմայի փոփոխության հարմարվողականություն):

Պատասխան	Առնչության խումբ	Խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո	Ուղղակի առնչության խումբ	Անցնել հարց 2.1-ին
2. Ոչ	Անցնել հարց 3-ին	

2.1 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության համատեղ օգուտներ:

Պատասխան	Ուղղակի առնչության խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (համատեղ օգուտների ապահովում)	Բարձր (100%)
2. Ոչ	Անցնել հարց 2.2-ին

2.2 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության համար չեզոքացող օգուտներ:

Պատասխան	Ուղղակի առնչության խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (չեզոքացվող օգուտների ապահովում)	Ցածր (80%)
2. Ոչ	Միջին (90%)

3. Արդյո՞ք միջոցառումը պարունակում է էական կլիմայական օգուտներ ապահովող գործողություններ՝ համաձայն կլիմայական միջոցառումների նույնականացման տիպաբանության:

Պատասխան	Առնչության խումբ	Խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո	Բարձր առնչության խումբ	Անցնել հարց 3.1-ին
2. Ոչ	Անցնել հարց 4-ին	

3.1 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության համատեղ օգուտներ:

Պատասխան	Բարձր առնչության խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (համատեղ օգուտների ապահովում)	Բարձր (75%)
2. Ոչ	Անցնել հարց 3.2-ին

3.2 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության չեզոքացվող օգուտներ:

Պատասխան	Բարձր առնչության խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (չեզոքացվող օգուտների ապահովում)	Ցածր (55%)
2. Ոչ	Միջին (65%)

4. Արդյո՞ք միջոցառումը պարունակում է չափավոր կլիմայական օգուտներ ապահովող գործողություններ՝ համաձայն կլիմայական միջոցառումների նույնականացման տիպաբանության:

Պատասխան	Առնչության խումբ	Խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո	Միջին առնչության խումբ	Անցնել հարց 4.1-ին
2. Ոչ	Անցնել հարց 5-ին	

4.1 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության համատեղ օգուտներ:

Պատասխան	Միջին առնչության խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (համատեղ օգուտների ապահովում)	Բարձր (50%)
2. Ոչ	Անցնել Հարց 4.2-ին

4.2 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության չեզոքացվող օգուտներ:

Պատասխան	Միջին առնչության խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (չեզոքացվող օգուտների ապահովում)	Ցածր (30%)
2. Ոչ	Միջին (40%)

5. Արդյո՞ք միջոցառումը պարունակում է փոքր կլիմայական օգուտներ ապահովող գործողություններ՝ համաձայն կլիմայական միջոցառումների նույնականացման տիպաբանության:

Պատասխան	Առնչության խումբ	Խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո	Ցածր առնչության խումբ	Անցնել Հարց 5.1-ին

5.1 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության համատեղ օգուտներ:

Պատասխան	Ցածր առնչության խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (համատեղ օգուտների ապահովում)	Բարձր (25%)
2. Ոչ	Անցնել հարց 5.2-ին

5.2 Արդյո՞ք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության չեզոքացվող օգուտներ:

Պատասխան	Խմբի ներսում կշռի որոշման հաջորդ հարցը
1. Այո (չեզոքացվող օգուտների ապահովում)	Ցածր (5%)
2. Ոչ	Միջին (15%)

Օրինակ

Վեդու ջրամբարի և ոռոգման համակարգի կառուցում միջոցառումը աղյուսակի համաձայն պարկանում է ցածր առնչության խմբին: Այսինքն, այս միջոցառումը կարող է ունենալ 5%, 15% կամ 25% կշիռ: Կոնկրետ կշռի մեծությունը որոշելու համար անհրաժեշտ է պատասխանել 5.1. հարցին, այն է՝ արդյոք միջոցառումն ապահովում է մեղմման և հարմարվողականության համարեղ օգույներ: Ոռոգման դեպքում, բացի հարմարվողականության բարձրացումից, այն նաև նպաստում է ԿՓ մեղմմանը, քանի որ ոռոգվող տարածքներում բուսականության մշակումը կնպաստի ՋԳ արտանետումների կլանմանը: Այսինքն, ակնկալվում են համարեղ օգույներ թե՛ հարմարվողականության բարձրացման, թե՛ մեղմման ուղղությամբ, ինչն էլ կնշանակի, որ այս միջոցառման կշիռը պետք է լինի 25%: Այն դեպքերում, երբ 5.1 հարցի պատասխանը կլինի բացասական, անհրաժեշտ կլինի պատասխանել 5.2 հարցին, որի պատասխանից կախված կընտրվի 5% կամ 15% կշիռը:

VII. ՄԱՍ 3. ԿԼԻՄԱՅԱԿԱՆ ԾԱԽՍԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄ

29. Նկարագրված հաջորդականությամբ քայլերի իրականացման միջոցով ստացված կողը կներկայացնի այն կշիռը, ինչը համապատասխանում է սովյալ միջոցառման կլիմայական առնչության կշռին: Նման եղանակով կնշագրվեն բյուջետային բոլոր միջոցառումները՝ ստանալով 0-100% միջակայքում կշիռներ: Ստացված կշիռների՝ համապատասխան միջոցառումների գումարի հիման վրա հաշվարկվում են ծախսերի մեծությունները, որոնք կարելի է վերագրել ԿՓ արձագանքող քաղաքականություններին: Դրանց ընդհանուր գումարը հարաբերելով ընդհանուր ծախսերի գումարին՝ կստացվի ԿՓ առնչվող բյուջետային ծախսերի գործակիցը կամ դրանց կշիռն ընդհանուր ծախսերի կազմում: Կլիմայական ծախսերի մեծության որոշման բանաձևը հետևյալն է.

$$\text{Կլիմայական ծախսերի մեծություն} = \frac{\sum \text{Միջոցառման գումար} \times \text{ԲԿՆ դասիչին}}{\text{համապատասխանող կշիռ}/100\%}$$

30. Համապատասխանաբար, կլիմայական ծախսերի գործակցի կամ ընդհանուր ծախսերում դրանց կշռի հաշվարկման բանաձևը կունենա հետևյալ տեսքը.

$$\text{Կլիմայական գործակից} = \frac{\text{Կլիմայական ծախսեր}/\text{Ընդհանուր (բյուջետային) ծախսեր}}{100\%}$$

Օրինակ

Վեդու ջրամբարի և ոռոգման համակարգի կառուցում միջոցառման համար 2024թ. պետական բյուջեով նախատեսված է 72.426 մլն դրամ: 25% կշռի կիրառման դեպքում տվյալ միջոցառման կլիմայի փոփոխության առնչությանը համապատասխանող ծախսի գումարը կկազմի 18.1065 մլն դրամ: Նույն կերպ հաշվարկվում են բոլոր միջոցառումների ԲԿՆ

կշիռները և գնահատվում ԿՓ առնչվող ծախսերի մեծությունը: Այդ գնահատականների հանրագումարի և բյուջեի ընդհանուր ծախսերի հարաբերակցությունը կլիմայական ծախսերի գործակիցն է:

Գծապատկեր 3. Կլիմայի փոփոխությանն առնչվող ծախսերի գնահատման (կշիռների սահմանման) քայլերի հաջորդականությունը (ալգորիթմը)

